

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Белов Д.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету*

Ужгородського національного університету

Розкриваються основні поняття державної політики та її складових частин. Приділено увагу співвідношенню змісту державної політики й змісту конституції. Аналізуються можливі шляхи розвитку принципів державної політики, виходячи з основних положень конституції.

Ключові слова: політико-правовий аналіз, зміст конституції, структура конституції.

Раскрываются основные понятия государственной политики и ее составных частей. Уделено внимание соотношению содержания государственной политики и содержания конституции. Анализируются возможные пути развития принципов государственной политики, исходя из основных положений конституции, структура конституции.

Ключевые слова: политико-правовой анализ, содержание конституции, структура конституции.

The basic concepts of a state policy and its components are opened. The attention is given to a parity of the maintenance of a state policy and the maintenance of the constitution. Possible ways of development of principles of a state policy are analyzed, proceeding from substantive provisions of the constitution.

Keywords: legal analysis, maintenance of constitution, structure of constitution.

Конституція в сучасних умовах демократичного розвитку (тобто, коли ми маємо справу не з декларативними конституціями авторитарних держав, а з реальними правовими актами) перетворюється на один з вирішальних чинників суспільного та державного-правового розвитку. В цьому сенсі не може викликати заперечення тлумачення Конституції як джерела державної політики. Причому Конституція постає не лише як один з можливих чинників впливу на державну політику, а саме як її фундаментальна основа та вирішальний фактор, без якого зникають демократичні основи. А без спрямованості на демократію вона вже починає слугувати не інтересам суспільства в цілому, а виключно інтересам тих чи інших кланів, політичних угруповань або окремих політиків [1].

Окремі аспекти досліджуваного питання були предметом досліджень ряду українських та зарубіжних науковців. Так, зокрема, власне поняття державної політики розглядалося в працях: В. Тергички, О. Кучеренко, П. Фріса, І. Арістової та ін. Питанням природи та змісту конституції та конституційного процесу в цілому в свій час займалися: В. Погорілко, В. Федоренко, Ю. Тодика, І. Гладуняк, А. Медушевський та ін.

На сьогоднішній день однією з причин постійного напруження у відносинах між вищими органами державної влади в Україні є недосконалість Основного Закону, різне тлумачення його норм, а також принципова зміна політики держави після президентських виборів 2004-2005 рр. Саме тому,

автори даного дослідження намагаються знайти ту межу співвідношення конституційних положень та державної політики, яка на сьогодні можлива для стабілізації міжвладних відносин. Новизна роботи полягає в тому, що автори вперше намагаються обґрунтувати наявність постійного двохстороннього зв'язку Конституції та політики держави.

Конституція має змішану політико-правову природу, як і, в значній мірі, все конституційне право. Виникаючі на основі її норм, конституційні відносини також можуть бути охарактеризовані як такі, що мають подвійний характер: політичний і правовий одночасно.

Піддані конституційному регулюванню владні відносини створюють передумови для появи політичних питань в конституційному праві, певною мірою політизують його. Політичне та правове в конституції дуже тісно переплетено, так само як і реалізація конституційних норм може мати правове і політичне вимірювання.

Як слушно зазначає Е. Хейвуд, для переважної кількості демократичних країн конституції традиційно сприймалися як "точні описи діючої системи правління" [2]. Поготів, будь-яка конституція завжди несе в собі певний прогностично-аксіологічний елемент, який дозволяє передбачити подальший напрям державного розвитку, і відповідно – державної політики. Цікаво зазначити, що про прогностичну функцію Конституції прямо пише такий відомий вітчизняний дослідник, як Ю. Тодика [3, с.70-80]. Утім, зараз ми маємо на увазі навіть не стільки одну з мож-

ливих функцій Конституції, скільки те, що на її рівні закладаються цінності, які покликана забезпечувати держава.

Автори монографії “Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні” характеризують державну політику як “систему цілеспрямованих заходів, які ставлять за мету розв’язання тих чи інших суспільних проблем, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного, правового ладу країни... специфікою якої є те, що вона реалізовується через владні структури, які мають повноваження монопольного права держави на законний примус” [4, с.35]. Справді, зв’язок державної політики з Конституцією засвідчує не лише посилання на таке поняття, як “конституційний лад”. Автори цього дослідження від самого початку встановлюють чітку кореляцію між спрямованістю державної політики та процесом забезпечення суспільної стабільності й задоволення суспільних інтересів. При цьому варто пам’ятати: основні суспільні інтереси завжди пов’язані з системою прав і свобод громадян держави, котрі не лише формально фіксуються в Конституції, а й мають реально забезпечуватись нею як правовим актом найвищої юридичної сили, якому властива ознака прямої імперативної дії (стаття 8 Конституції України) [1].

Так само можна навести й широко застосоване в сучасній вітчизняній науці визначення державної політики В. Тертички. Цей автор, нагадаємо, пропонує тлумачити державну політику в такий спосіб: “державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства” [5, с.82-83]. Причому, обґрунтовуючи доречність саме такого способу розуміння феномену державної політики, він зазначає, що наведене визначення державної політики імпліцитно передбачає те, що вона засновується на законі й має бути легітимною. Тобто державна політика не постає, так би мовити, виключно на власній волі та власному бажанні тих, хто в даний момент наділений державно-владними повноваженнями. Навпаки, для того, щоб цей напрям діяльності держави мав системний та цілісний характер, необхідно від самого початку мати певний набір правил і принципів, які вказували б на:

- a. тип політичного режиму;
- b. спосіб організації державної влади;
- c. основні політичні інститути, наявність яких забезпечує нормальний розвиток державного механізму;
- d. базові цінності та завдання, що повинні реалізовуватися під час державного й суспільного розвитку.

Ці правила мають бути зафіксовані на законодавчому рівні, для того, щоб не виникало жодних двозначних політичних інтерпретацій того, в який

саме спосіб слід реалізовувати політику та на яких підставах [1]. Універсальним способом фіксації вказаних норм і правил (він широко застосовується в сучасній політико-правовій практиці) є метод конституційного визначення. Надаючи цим правилам і принципам імперативного значення, держава виступає гарантом того, що всі учасники суспільно-політичних відносин дотримуватимуться їх. І водночас вона сама, як механізм інституціоналізованого примусу, діятиме відповідно до певних стандартів. Тому цілком природно, що в усіх без виключення демократичних країнах програми реалізації державної політики завжди розробляються і запроваджуються згідно з конституцією.

Разом з тим, слід розрізнити конституцію як правовий акт з характерними для неї функціями в юридичній сфері і конституцію як політичний документ, що має певний соціально-політичний зміст, що робить прямий або опосередкований вплив на всю політичну систему країни.

Отже, взаємозв’язок конституції і політики проявляється в двох основних сферах. По-перше, в широкому значенні політичні відносини є однією з найважливіших складових частин конституційного регулювання. Конституційні норми задають юридичні межі політичному процесу. Вони закріплюють основи політичної системи суспільства, але не тільки. В сучасних конституціях все частіше знаходять віддзеркалення основи соціальної і духовної систем суспільства, що позначається на розширенні об’єкту конституційного регулювання на рубежі ХХ-ХХІ ст. Як справедливо відзначає В.С. Чіркін, “конституційне право вийшло за межі значною мірою формалізованого підходу ХVIII-XIX ст. і поширилося на врегулювання питань суспільного ладу, положення тих або інших прошарків, груп населення (соціальних, національних, вікових й ін.), соціально-економічних прав” [6, с.126].

По-друге, в самій конституції втілюється певна політика держави, прагнення розробників проекту закріпити ті або інші принципи та політичні цінності. Ще К. Маркс стверджував, що “все юридичне в основі своїй має політичну природу” [7, с.635]. Ця теза відносно основного закону, на думку В.О. Лучіна, набуває особливе значення. Політична спрямованість конституції - одна з найважливіших властивостей, що обумовлюють її особливу роль в правовій системі, особливу соціальну роль в суспільстві. Проте, думка, що конституція створюється державою для досягнення певної політичної мети, вимагає певного коректування [8, с.33-34]. З позицій демократичного конституціоналізму і теорії суспільного договору в акті створення конституції тим або іншим чином беруть участь як інститути публічної влади, так і виборчий корпус. Тому офіційні представники держави - тільки одні з суб’єктів створення конституції. Конституція повинна інтегрувати не тільки державні цілі розвитку, але і уявлення суспільства про цілі соціального прогресу, бути індикатором потреб різних

соціальних груп, виразником їх сподівань і надій. В історії конституційного розвитку України конституція не раз виступала інструментом політики держави, правлячих кругів або політичних сил, що прийшли до влади. Так, Перша радянська конституція - Конституція РРФСР 1918 р. - закріпила перемогу пролетаріату і найбіднішого селянства після Жовтневої революції, і активно використовувалася більшовиками як засіб політичної боротьби з соціальними прошарками і класами, що не розділяли ідеали соціалістичного будівництва. Цікавою є характеристика Конституції РРФСР 1918 г., надана відомим радянським правовим ідеологом 20-х років П.І. Стучкою до дванадцятій річниці революції держави і права. Він назвав її "конституцією громадянської війни", що багато в чому виправдане, оскільки вона відкрито вставала на класові позиції в питанні набуття та реалізації основних громадянських і політичних прав і свобод [9, с.10]. Надалі в процесі конституційного розвитку Радянської держави конституційне право поступово очищалося від властивості виступати інструментом класового панування, набуваючи характеру універсального правового регулятора.

В середині 80-х років державознавець І.М. Степанов, міркуючи над співвідношенням конституції і політики, висловив думку, що політика і право в конституції повинні бути представлені в органічно цілісному вигляді, "збалансовані у внутрішньо злагоджену єдність" [10]. Звичайно, в радянський період вивчення конституційної політики було обмежено багатьма партійно-ідеологічними перепонами. Проте пошук оптимального поєднання політики і права в конституції, конституційної політики і політичного права - важливий і постійно відновлюваний процес демократичного розвитку. З одного боку, повинна виробитися традиція дотримання конституційних обмежень суб'єктами політичної діяльності і політичних відносин. З іншого боку, конституційне право не повинне відсторонюватися від політичних питань, а учені-конституціоналісти повинні прагнути бачити політичні аспекти в реалізації конституційних норм. Вивчення політичних питань в конституційному праві здатне пролити світло на мотиви ухвалення конституції в цілому або окремих конституційних змін, воно може служити поясненням або виправданням конституційно регламентованих дій органів держави і посадовців. В цілому політичні питання висвічують спірні і проблемні галузі конституційно-правового розвитку, сприяють формуванню конституційної політики держави в межах юридично встановленого нормативного каркасу взаємовідносин особи, суспільства, держави [11].

В понятті політичної конституції закладено особливе бачення політичного співтовариства, в рамках якого забезпечується злагоджена взаємодія громадян і влади та діє політична угода про правила поведінки в політичній сфері. Історія дає немало прикладів насильницького нав'язування конституції правлячою партією, авторитарним главою держави, олігархі-

ним або військовим режимом. Проте у душі демократичної політики конституція як політичний документ не може не бути політичним пактом, що відображає пошук суспільної згоди і компромісу при вирішенні різних політичних і соціальних конфліктів.

В політичній сфері функції конституції нерозривно пов'язані з її природою. Багато в чому від того, яку природу набуває конституція, залежить ефективність її дії у сфері політики. Адже природа конституції - це її соціально-політичний зміст. У вітчизняному державознавстві ще в радянський період розмежовували класову природу конституції та її зміст. Під класовою природою розуміли основну соціально-політичну характеристику конституції. Вона знаходить свій прояв в її змісті, принципах, властивостях і функціях, здійснює вирішальний вплив на її форму, визначаючи її принципові риси. Зміст конституції - це конкретизація її класової природи. Причому зміст може змінюватися в рамках конкретної природи під впливом ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників. Конституція мала подвійний зміст - соціальний та правовий [12, с.172]. Річ у тому, що такий підхід ґрунтувався на формаційній теорії, відповідно до якої специфіка природи конституції в різних країнах прив'язувалася до певної суспільно-економічної формації. Протягом всього періоду розвитку радянських конституцій, навіть в пізній період, що отримав назву "розвиненого соціалізму", домінувало класове уявлення про природу конституції, яка визначалася тим, якому класу (класам) вона служить і який тип власності закріплює [13, с.8].

На наш погляд, природа конституції впливає з її соціально-політичного змісту, так би мовити, в концентрованому вигляді. Правовий зміст конституції визначається об'єктами конституційного регулювання, інакше кажучи тим, які правові інститути, принципи і норми знаходять віддзеркалення в тексті конституції і у зв'язку з цим набувають статус конституційних. З урахуванням відмінності правового і соціально-політичного змісту конституції, необхідно виділити ключові елементи її природи, які здійснюють політичний вплив на функціонування конституційних норм.

Ці елементи можна сформулювати у вигляді теоретичних постулатів або питань, відповіді на які і дають загальне уявлення про природу конкретної конституції. До них відносяться:

- 1) воля яких політичних сил знайшла закріплення в конституційних нормах (чия політична воля була закріплена в конституції?);
- 2) інтереси яких соціальних прошарків відображаються в конституційних положеннях і підтримуються ними (чий інтереси відображає і підтримує конституція?);
- 3) який ступінь легітимності конституції, яка багато в чому визначається умовами розробки її проекту і порядком її ухвалення (як вибраний порядок розробки і ухвалення конституції вплинув на ступінь її легітимності?).

В конкретно-історичних умовах і правовій культурі окремої країни відповіді на ці питання можуть розрізнятися. В конституційній історії однієї і тієї ж країни різні конституції можуть мати неоднакове ество. Більш того, ество однієї і тієї ж конституції з часом також може піддаватися перетворенню і віддалятися від первинного задуму її творців. Це зв'язано з тим, що можуть мінятися соціально-політичні умови дії конституції, реалізації її норм.

В сучасному конституційному праві виділяють три основні підходи до розуміння природи конституції: ліберально-демократичний, марксистсько-ленінський, теологічний. Ці три напрями в конституційному праві по-різному вказують на основне призначення конституції в політичній сфері.

Ліберально-демократичний підхід сформувався в кінці XVIII в., хоча він спирався на ідеї і цінності англійських і французьких просвітителів, які розроблялися в працях Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо і інших в рамках школи природного права.

В основі ліберально-демократичного підходу лежить доктрина суспільного договору. Відповідно до неї конституція розглядається як результат суспільної згоди, компромісу між різними соціальними прошарками та політичними силами з приводу фундаментальних принципів організації суспільства і держави, взаємовідносин особи та держави. Конституція як суспільний договір - важливий показник політичного консенсусу, існуючого в суспільстві.

В країнах, де конституція давно діє в умовах високого політичного консенсусу, вона набуває характеру угоди, до якої кожне подальше покоління може додавати нові положення або змінювати існуючі. По визнанню американських конституціоналістів Н. Редліха, Б. Шварца і Дж. Агтаназіо, в "американському праві слово конституція має більш обмежене значення; вона є писаною угодою, що передається від першого покоління американців до майбутніх поколінь" [14]. Інший американський дослідник Д. Рейман стверджує, що основами американської конституційної демократії є права людини і суспільний договір, і розглядає конституцію з трьох боків: як писаний текст, як соціальну практику і як моральну обіцянку [15].

Марксистсько-ленінський підхід отримав розвиток в другій половині XIX - початку XX в. Як теоретична концепція він формувався з ідей і поглядів, висловлених класиками марксизму (К. Марксом і Ф. Енгельсом) й істотно доповнених лідером більшовиків В.І. Леніним. Останній прагнув пристосувати постулати класичного марксизму до соціально-політичних реалій Росії початку XX в. К. Маркс і Ф. Енгельс відзначали, що конституція, будучи результатом класової боротьби, встановлюється класом пануючим, класом який переміг. На їх думку, після захоплення влади пануючі класи повинні конституювати свою силу не тільки у вигляді держави, але і "надати своїй волі... загальний вираз у вигляді державної волі, у вигляді закону" [7]. І таким законом, перш за все,

є конституція. Підкреслюючи класовий характер конституції, В.І. Ленін писав: "природа конституції в тому, що основні закони держави взагалі і закони, що стосуються виборчого права до представницьких установ, їх компетенція і ін., виражають дійсне співвідношення сил в класовій боротьбі" [16, с.535].

Практичне втілення даний підхід отримав вперше при створенні першої радянської Конституції РРФСР 1918 р., а потім став широко використовуватися в соціалістичних державах, де утверджувався особливий тип конституцій і той або інший різновид радянської форми правління. Представники цього підходу бачили в конституції не результат угоди, а підсумок класової боротьби, яка признавалася домінуючим двигуном історичного прогресу. Класовий підхід до розуміння природи конституції відмовляв в праві на життя політичному компромісу. В конституції завжди утілюється воля економічно пануючого класу, що отримав політичну перемогу над іншими класами і більш дрібними соціальними групами. Тому конституція може відображати інтереси тільки переможця політичної боротьби, класу, що зайняв економічні висоти, тобто такому класу повинні належати і засоби виробництва.

Теологічний підхід є певним поєднанням ідей світського і божественного права. Він з'явився значно пізніше за інші підходи як результат розповсюдження в XX в. (переважно в другій його половині) конституційних ідей і принципів в країнах арабського Сходу, де домінуюче положення займають джерела мусульманського права. Уявлення про конституцію в цих країнах асоціюється із наданням божественних правил поведінки для "релігійної общини". Якщо конституція існує як писаний акт, вона не повинна суперечити найважливішому джерелу мусульманського права Корану. Політична боротьба не заохочується, якщо не забороняється, а згода досягається через вірність сповіданню єдиної релігії ісламу.

Норми та принципи мусульманського права роблять глибокий вплив на конституційне законодавство та форму правління, що склалася, в таких державах, як Іран і Саудівська Аравія. Мусульманське право відіграє в цих країнах провідну роль і в інших галузях діючого права, що знаходить своє підтвердження і на конституційному рівні. Наприклад, Конституція Ірану закріплює положення про обов'язкову відповідність всіх законів, що приймаються нормам шариату [17, с.102]. Причому приписи шариату трансформуються в правові конструкції, що використовуються в теорії і на практиці. Так, три вимоги Корану, які зобов'язали консультиватися при ухваленні важливих рішень, вершити всі справи по-справедливості і підкорятися правителю, були поставлені в основу детально розробленої мусульманськими правознавцями теорії "ісламського правління" - теорії організації і діяльності держави [18, с.14-15].

Конституція в цих країнах легітимізує "ісламське правління" як особливу форму теократичної держави [19]. Розкриваючи зміст ісламської республіки, Кон-

ституція Ірану говорить, що вона заснована на вірі в аллаха і його всеосяжну владу, в “божественне одкровення”, що зумовлює будь-які закони, а також на вірі у відповідальність людини перед аллахом (ст.2). З роллю ісламу, як найважливішою політико-ідеологічною основою держави, пов’язано і ставлення до нього як до одного з легітимуючих чинників, що забезпечують стабільність правлячого режиму. Тому не конституція виступає мірилом “законності” існуючого режиму, а ісламські цінності, міцно укорінені в масовій свідомості і виникаючі з шаріату.

В українському суспільстві, що знаходиться на стадії модернізації своєї політичної, правової й економічної систем, ставлення до конституції є приватним аспектом суспільного світогляду, розколеного диференціацією соціальних прошарків. В такому ставленні відображається процес нової стратифікації суспільства, що змінюється. Конституційний розвиток України в ХХ в. супроводжувався декількома кардинальними змінами цивілізаційних основ існування суспільства та держави. Діючі конституції порізно відображали баланс політичних сил і мали неоднаковий соціально-політичний зміст.

Конституція 1919 року відобразила й утілила політичний розвиток революційного авторитаризму. Суть його полягає в тому, що в цілому він спирається на широку демократичну основу, на відміну від цензових монархічних конституцій ХІХ - початку ХХ в. Логіка революційного авторитаризму виходила з принципу “*Salus populi suprema lex esto*” (“благо народу - вищий закон”). Конституція закріплювала нову політичну реальність союзу робітників і селян в цілях збільшення народного блага. Ленін підкреслював, що радянська конституція не вигадується якою-небудь комісією і не списується з інших конституцій, не складається в кабінетах, а розробляється на основі досвіду боротьби трудящих і організації пролетарських мас [16]. Проте турбота про народне благо вручалася революційному авангарду - комуністичній партії, представники якої, суміщаючи партійні і державні пости, застосовували авторитарні методи панування. Класовий підхід до конституції служив обґрунтуванням вживання насильства до соціальних шарів, що не розділяли мети революційного переходу до соціалістичного суспільства.

Логіка революційного авторитаризму, як справедливо відзначають А.А. Галкін і Ю.А. Красін, мала глибоке внутрішнє протиріччя [20, с.23]. Річ у тому, що народ складається з індивідів і соціальних груп, що мають різні інтереси, сподівання, переконання. Конституція може інтегрувати і дозволити співіснувати всім цим соціальним прошаркам тільки при відносно вільному регулюванні правового і політичного простору. В іншому випадку авторитарна влада революціонерів, претендуючи на роль виразника волі народу і загального блага, неминуче еволюціонує до панування політичної меншини, що нав’язує всім громадянам свою волю.

Отже, Конституція 1919 р. виконувала не функ-

цію обмеження державної влади, на відміну від ліберальних конституцій кінця ХVІІІ в., а функцію обґрунтування політичної влади, не обмеженої законом і правом, така що спирається на революційну законність і доцільність.

Політичне значення диктатури пролетаріату збереглося і в подальших конституціях, прийнятих після утворення СРСР. Положення про диктатуру пролетаріату існували в Конституціях СРСР 1929 і 1937 рр. В процесі політичної еволюції соціальна основа диктатури пролетаріату поступово розширялася. По-перше, були ліквідовані соціальні прошарки, що виникають внаслідок свободи економічної діяльності, яка була заборонена в Радянській державі. По-друге, через систему місцевих рад прості верстви населення були залучені до участі в управлінні державою під політичним контролем правлячої партії більшовиків. По-третє, соціальна політика Радянської держави сприяла зростанню добробуту радянських громадян, хоча компартія залишалася головним інтерпретатором того, що вважалося “загальним благом”. Можна погодитися з тим, що диктатура пролетаріату була “покликана просвітити маси, втягуючи їх в практичну роботу будівництва нового суспільства, а потім поступитися місцем народовладдю” [20]. Стратегічна мета перетворення диктатури пролетаріату в режим народовладдя вплинула на вироблення концепції самоврядування трудящих, яка припускала повсюдну і широку заміну форм державного правління формами суспільного самоврядування.

Після смерті Й.В. Сталіна і засудження культу особи в період правління М.С. Хрущова стала формуватися доктрина загальнонародної держави, яка знайшла втілення в нормах Конституції 1978 р. Дана доктрина включала декілька елементів, що відображали як спадкоємність з колишньою доктриною диктатури пролетаріату, так і новизну розуміння соціальної діяльності держави і завдань політичного розвитку.

Доктрина загальнонародної держави була покликана показати знищення класових суперечностей всередині радянського суспільства, яке ґрунтувалося, як стверджувала офіційна ідеологія, на союзі робітників, селян і інтелігенції. Політичний союз двох класів і прошарку (інтелігенція в розумінні марксиста не могла бути класом за визначенням) свідчив про те, що радянська конституція досягла свого щонайвищого розвитку і мала максимально широку соціальну базу. Відсутність соціальних прошарків, здатних виражати незгоду або протистояти конституції, створювала видимість загальної згоди і політичного схвалення соціального та правового порядку.

Розширення політичної участі радянських громадян через систему рад супроводжувалося збереженням політичного монізму партії - держави. Деяке послаблення принципу політичного монізму полягало в тому, що на державні посади почали допускатися безпартійні громадяни, а на виборах при збереженні безальтернативного голосування став ви-

суватися єдиний блок “комуністів і безпартійних”.

Конституція загальнонародної держави зберегла традиційно радянський підхід до співвідношення колективного і індивідуального. Вона носила переважно колективістський характер і ставила інтереси держави та суспільства вище за інтереси особистості [21, с.108]. Конституційні громадянські та політичні права і свободи, широко закріплені в конституційному тексті, не мали розгорненого механізму гарантій як на законодавчому рівні, так і на рівні судового захисту.

Після серпня 1991 р. розпад СРСР виявився неминучим, що привело до припинення дії Конституції СРСР 1977 р. із змінами і доповненнями. Надання Україні статусу суверенної держави перетворило Конституцію УРСР 1978 р. із змінами і доповненнями з конституції однієї з союзних республік в Основний Закон самостійної держави. Ця Конституція продовжувала діяти в перехідний період з 1990 по 1996 р. із змінами в умовах політичної боротьби реформаторських сил і сил, що прагнули реанімувати радянську політичну систему. Прийнята для монолітного суспільства в умовах політичної гегемонії правлячої партії, ця конституція не була явно пристосована для заспокоєння політичних конфліктів правовими засобами. Зміни відображали різновекторні прагнення різних політичних сил. Конституція не змогла погасити протистояння законодавчої і виконавчої влади, не витримавши зміни балансу політичних сил і наростаючої соціально-політичної напруженості.

Конституція України 1996 р. має принципово іншу природу, пов'язану з новими соціально-політичними реаліями. Природа Конституції 1996 р. спочатку багато в чому визначалася політичними подіями, що відбулися в ході її розробки і напередодні її ухвалення. Проте перетворення, які відбулися після 1996 р. в різних галузях суспільного та державного життя, певний термін дії конституційних норм свідчать про поступову зміну і соціально-політичного змісту Конституції України.

Саме тому сьогодні конституційний процес в Україні набирає обертів і з такою самою швидкістю ростуть занепокоєння в колах правознавців щодо наслідків прийняття Основного Закону. З одного боку, усі розуміють, що Конституція 1996 року спочатку містила у своєму тексті досить багато неточностей, протиріч, недомовленостей і посилань на закони, що досі не прийняті, і доля їхня покрита темрявою невідомості. До цього додалися зміни, прийняті під впливом політичного моменту наприкінці 2004 року. З іншого боку, спостерігається надто небезпечна тенденція політизації процесу розроблення та прийняття Конституції. Цією справою намагаються займатися політики й політтехнологи замість юристів і правознавців. Як наслідок - виникла ситуація дещо тупикова. Нинішня Конституція не цілком задовольняє суспільство, й це погано, але інший варіант може бути ще гірший. Фактично ледве прикрита юридичним одягом політична бороть-

ба, що триває, відбувається на фоні надто низького інформування суспільства про її суть і проблеми конституційного процесу.

Отже, головною і до сьогодні невирішеною проблемою є неясність того, що пропонується приймати: нову Конституцію, нову редакцію нинішньої Конституції, зміни й доповнення до діючої Конституції. Хоч як це не парадоксально, але у виступах Президента, ці терміни використовуються неодноразово як синоніми. Хоч з юридичного погляду за ними стоять абсолютно різні поняття. Ця термінологічна плутанина несе в собі велику небезпеку втрати орієнтирів і заважає чіткій постановці проблеми в суто правовій сфері.

Таким чином вважаємо, що конституційний процес сьогодні надто політизований. На нашу думку, триває найгостріша політична боротьба за прийняття зручної для однієї з сторін форми конституції. А фактично - за владу. Всі хочуть максимум влади. У тому числі й через проведену якимсь чином свою Конституцію. Однак, Основний Закон повинен прийматися не з кон'юнктурних міркувань політичної доцільності, а бути повноцінним юридично вивіренним документом з урахуванням досягнень світового правознавства, з найсуворішим дотриманням усіх передбачених юридичних процедур. Адже Конституція повинна бути головним документом держави, принаймні, на десятиріччя.

Таким чином,

По-перше, можна стверджувати, що існує прямий зв'язок між фундаментальними конституційними принципами, цінностями і нормами та державною політикою, який проявляється в двох основних сферах: в широкому значенні політичні відносини є однією з найважливіших складових частин конституційного регулювання (конституційні норми задають юридичні межі політичному процесу); в самій конституції втілюється певна політика держави, прагнення розробників проекту закріпити ті або інші принципи та політичні цінності

По-друге, науково обгрунтований підхід до аналізу процесів формування й реалізації державної політики передбачає висвітлення її зв'язку з базовими принципами організації, функціонування та цілевизначення державної влади, закріпленими в кожній конкретній країні на рівні її Основного Закону. Таким чином наявний діалектичний зв'язок між Конституцією та державною політикою. Адже, з одного боку, державна політика, як доводить В. Селіванов, “покликана визначити роль і завдання державної влади у життєво важливих сферах суспільства, стратегічні цілі законодавчих, управлінських, адміністративних тощо заходів щодо збереження цілісності суспільства і його спрямування шляхом соціального прогресу” [22, с.313-314]. А з іншого боку, сам процес цілевизначення відбувається відповідно до закріплення на рівні Основного Закону принципів організації суспільного ладу.

По-третє, нормальний розвиток державної полі-

тики неможливий без звернення до її конституційних основ. Без цього вона залишатиметься лише сукуп-

ністю хаотичних дій, ініційованих суб'єктивними мотивами окремих політиків чи політичних сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладуняк І. Конституція як основа формування та реалізації державної політики / І. Гладуняк // Віче [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/733>.
2. Хейвуд Э. Политология / Э. Хейвуд. – М.: Юнити-Дана, 2005. – 544 с. – С. 359.
3. Тодыка Ю. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Тодыка. – Харьков: Фолио, 2000. – 152 с.
4. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні / За ред. Кресіної І.О. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – 304 с.
5. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 122 с.
6. Чиркин Б. Е. Об объекте конституционно-правового регулирования / Б. Е. Чиркин // Российский конституционализм: проблемы и решения : материалы международной конф. - М.: Академия, 1999. – 76 с.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. / К. Маркс, Ф. Энгельс. - 2-е изд. - Т. 1. – М.: Политиздат, 1991. – 270 с.
8. Лучин В. О. Конституционные нормы и правоотношения : учебное пособие [для вузов] / В. О. Лучин. - М.: Эксмо, 1997. – 190 с.
9. Стучка П. И. Двенадцать лет революции государства и права / П. И. Стучка // Революция права. - 1929. - № 6. – С. 56-61.
10. Степанов И. М. Конституция и политика / И. М. Степанов. - М.: Экзамен, 1984. – 81 с.
11. Кравец И. А. Сущность конституций и конституционный процесс (динамика социально-политического содержания российских конституций) / И. А. Кравец // Весник Моск. гос. ун-та. – 2003. - № 4. – С. 34-39.
12. Юдин Ю. Л. Конституции / Ю. Л. Юдин // Конституционное право развивающихся стран : предмет, наука, источники / отв. ред. В. Е. Чиркин. – М.: Юридическая литература, 1987. – с. 38 – 42.
13. Фарберов Н. П. Новая Конституция СССР — манифест эпохи строительства коммунизма / Н. П. Фарберов // Конституция развитого социализма. - М. : Восход-А, 1979. – С. 67-81.
14. Redlich N., Schwartz B., Attanasio J. Understanding Constitutional Law. Matthew Bender/Irwin, 1995. - P. 1
15. Reiman J. The Constitution, Rights, the Conditions of Legitimacy // Constitutionalism. The Philosophical Dimension/ Ed. by Alan S. Rosenbaum. Westport (Conn.), 1988. - P. 132-139.
16. Ленин В. И. Полн. собр. соч. / В. И. Ленин. - Т. 36. – М. : Политиздат, 1980. – 512 с.
17. Сюкияйнен Л. Р. Мусульманское право : вопросы теории и практики / Л. Р. Сюкияйнен. - М. : Наука, 1986. – 119 с.
18. Сюкияйнен Л. Р. Шариат и мусульманско-правовая культура / Л. Р. Сюкияйнен. - М. : Армада, 1997. – 212 с.
19. Салыгин Е. Н. Теократическое государство / Е. Н. Салыгин. - М. : Юридическая литература, 1999. – 90 с.
20. Галкин А. А. Россия на перепутье : авторитаризм и демократия : варианты развития / А. А. Галкин, Ю. А. Красин. –М.: Юридическая литература, 1995. – 76 с.
21. Лукьянова Е. А. Значение Конституции СССР 1977 г. в развитии источников российского государственного права / Е. А. Лукьянова // Государство и право. - 2001. - № 4. – с. 22 – 27.
22. Селіванов В. Право і влада суверенної України : методологічні аспекти / В. Селіванов. – К.: Юридична думка, 2002. – 211 с.
23. Сідак М.В. Фінансово-правове регулювання банківських відносин в Європейському Союзі та країнах Східної Європи : порівняльний аналіз. Монографія. / М.В.Сідак. - Ужгород: Ліра, 2010. - 416 с.